

“QONUN HUJJATLARI IJROSI USTIDAN DAVLAT NAZORATINI KUCHAYTIRISH”

Jo'rayev Umidjon

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti

423-guruh 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14350546>

Annotatsiya: O'zbekiston Respublikasidagi qonun hujjatlari va ularning ijrosini ta'minlash jarayoni, shuningdek, davlatning qonun hujjatlari ustidan amalga oshiradigan nazorat tizimi tahlil qilingan. Davlat nazorati qonun hujjatlarining ijrosini ta'minlashda katta rol o'ynaydi, chunki samarali nazorat huquqiy tartibni mustahkamlashga yordam beradi va qonunlarni buzish holatlarini oldini oladi. Shuningdek, jahonning rivojlangan davlatlaridagi qonun hujjatlari ijrosini ta'minlashda qo'llaniladigan tajribalar keltirilgan. AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya va Kanadada qonun ijrosini nazorat qilish uchun samarali mexanizmlar, shu jumladan, parlament nazorati, mustaqil audit organlari, elektron nazorat tizimlari va boshqa texnologik vositalar mavjud. Ushbu maqolada qonun hujjatlari va uning ahamiyati, O'zbekiston qonun hujjatlarini ijrosini ta'minlash jarayoni, jahon miqyosida qonun hujjatlarini ta'minlash kabilar batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston Respublikasi Prezident qonun hujjatlari, Oliy Majlis Qonunchilik palatasi hujjatlari, Vazirlar Mahkamasining qonun hujjatlari, parlament nazorati, Germaniya, Kanada va AQSH tajribalari, qonun hujjatlari ijrosini ta'minlashdagi yutuqlar va muammolar.

Kirish

Qonun hujjatlari – bu davlat tomonidan qabul qilingan va jamiyat hayotini tartibga solishga va yaxshilashga yo'naltirilgan rasmiy yozma hujjatlar bo'lib, ular huquqiy normalarni belgilaydi, tartibga soladi va fuqarolar, tashkilotlar hamda davlat organlari uchun majburiy bo'lgan qoidalarni o'rnatadi. Bu hujjatlar davlat taraqqiyotida asosiy o'rin tutadi, chunki ular ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarida tartibni ta'minlash, adolatni o'rnatish va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Davlat nazorati qonun hujjatlari ijrosini ta'minlashda katta ahamiyatga ega, chunki ularning amalga oshirilishini nazorat qilish va samaradorligini oshirish orqali huquqiy tartibni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, davlat nazorati xalqqa taqdim etilayotgan xizmatlarning sifatini oshirishga va qonunlarni buzish holatlarini oldini olishga yordam beradi.

Qonunlar odatda, qonunchilik tashabbusi huquqiga ega bo'lgan tashkilotlar va organlar tomonidan ishlab chiqiladi. Qonunchilik tashabbusi – bu qonun loyihalarini qonun chiqaruvchi organlar muhokamasiga kiritish huquqidir.

Zamonaviy davlatlarda qonunchilik tashabbusi huquqi, asosan, parlament deputatlari, parlament qo'mitalari, hukumat, davlat rahbari va ba'zi alohida idoralarga va organlarga beriladi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga ko'ra, qonunchilik tashabbusi huquqiga Prezident, Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari, Vazirlar Mahkamasi va davlat hokimiyatining oliy vakillik organi, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va Bosh prokurori ham o'z vakolatlari doirasida qonunchilik tashabbusi huquqiga ega. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining saylov huquqiga ega bo'lgan, yuz ming nafardan kam bo'lmagan fuqarolari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman), O'zbekiston

Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi qonunchilik takliflarini qonunchilik tashabbusi tartibida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga kiritishga haqli. ¹

Qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash – bu qabul qilingan qarorlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlarning amalda bajarilishini nazorat qilish va ta'minlash jarayonidir. Bu jarayon quyidagi asosiy bosqichlardan tashkil topgan.

Tushuntirish va targ'ibot – Yangi qonun hujjatlari va qarorlar haqida aholini xabardor qilish, ularning mazmuni va ahamiyatini tushuntirish. Bu bosqichda, qonunlarning amalga oshirilishi uchun keng ommani jalb qilish zarur.

Ijro mexanizmlarini ishlab chiqish – Qonun hujjatlarini bajarish uchun tegishli mexanizmlar va tartiblar ishlab chiqiladi. Bu amalda qonunlar va qarorlarning to'g'ri va samarali bajarilishi uchun zarur bo'lgan resurslar va chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi.

Monitoring va nazorat – Qonunlar va qarorlarning ijrosi doimiy ravishda kuzatilib boriladi. Nazorat organlari qonun ijrosining samaradorligini baholash, yuzaga kelgan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun javobgarlikni ta'minlashadi.

Hisobot va tahlil – Ijro jarayonining natijalari bo'yicha hisobotlar tayyorlanadi va tahlil qilinadi. Bu bosqichda qonun ijrosidagi xatoliklar va kamchiliklar aniqlanib, zarur tuzatishlar kiritish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.²

Tahlillarga ko'ra, 2022-yil 2-chorak yakuniga qadar (2022-yil 23-iyun holatiga) viloyat bo'yicha ijro.gov.uz ijro intizomi idoralararo yagona elektron tizimi orqali ijro uchun jami 1068 ta O'zbekiston Respublikasi hujjatlari kelib tushgan bo'lib, shulardan: farmon -164 ta, qaror -581 ta, farmoyish-27 ta, bayon-296 tani tashkil qilgan.³

O'zbekiston Respublikasida, qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash jarayonida Prezident, Oliy Majlis va Vazirlar Mahkamasining alohida o'rni bor. Prezident bu jarayonning umumiy nazoratini olib boradi va uning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Oliy Majlis qonunlarni qabul qilishdan tashqari, ularning ijrosi bo'yicha tahlil va nazoratni amalga oshiradi. Vazirlar Mahkamasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasining qonunlarini va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarini ijrosini ta'minlaydigan davlat organi. Bosh prokuratura, Adliya vazirligi kabi nazorat organlari orqali qonun ijrosini kuzatish va uning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. ⁴

Qonunlarning ijrosi va huquqiy nazoratni amalga oshirishda Oliy Majlisning roli ham muhim. Oliy Majlis, Prezident tomonidan taqdim etilgan qonun loyihalari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni ko'rib chiqish, muhokama qilish va tasdiqlash bilan shug'ullanadigan davlat organi. Agar qonun hujjatlarining ijrosi ta'minlanmasa yoki qonun hujjatlari ijrosi buzilishi holati kuzatilsa, Oliy Majlis bu muammolar bo'yicha tegishli choralar ko'radi.

Vazirlar Mahkamasi esa, hukumat organi sifatida ijro hokimiyatining faoliyatini nazorat qiladi. Har bir vazirlik va davlat agentligi o'z faoliyatini Vazirlar Mahkamasiga hisobot berib amalga oshiradi. Vazirlar Mahkamasi, Prezident va Oliy Majlis tomonidan tasdiqlangan strategik dasturlarni, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarni amalga oshirishni nazorat qiladi. Vazirlar Mahkamasi bunday dasturlarning muvaffaqiyatli bajarilishini ta'minlash

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.

² <https://kun.uz>

³ <https://ijro.uz> 2022-yil 23-iyun holatiga ko'ra kelib tushgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlari soni.

⁴ <https://lex.uz>

uchun mas'uldir va bu jarayonda qonunlarga to'liq rioya qilinishini nazorat qiladi. Dasturlarni amalga oshirish jarayonida har bir davlat organining faoliyati konstitutsiya va qonunlarga muvofiq bo'lishi zarur.

Bundan tashqari, Vazirlar Mahkamasi davlat organlarining qonun hujjatlarining ijrosi bo'yicha monitoring olib boradi va muntazam ravishda hisobotlarni Oliy Majlis va Prezidentga taqdim etadi. Ushbu monitoring jarayoni davlat organlarining faoliyatini yanada aniq va oson qilishga yordam beradi. Hisobotlar orqali Vazirlar Mahkamasi amalga oshirilgan ishlarning holatini baholab, davlat organlarining samarali faoliyat olib borishini ta'minlaydi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, samarali nazorat tizimlari davlatning qonunlarga bo'lgan hurmatini oshiradi, qonun ijrosining shaffofligini ta'minlaydi va jamiyatda adolat va tartibni mustahkamlaydi. Bu yondashuvlar davlatlarni o'z huquqiy tizimlarini yanada rivojlantirishga, fuqarolarning huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishga imkon beradi. Quyida ba'zi rivojlangan mamlakatlarning tajribasini keltirib o'tishimiz mumkin:

AQSHda qonun hujjatlari ustidan davlat nazorati uchun bir nechta mexanizm mavjud: AQSHda qonun ijrosini ta'minlash uchun turli federal va shtat darajasidagi nazorat organlari faoliyat yuritadi. Masalan, Federal savdo komissiyasi (FTC), Xalqaro savdo komissiyasi (ITC) va Federal qidiruv byurosi (FBI) kabi tashkilotlar o'z sohalaridagi qonunlarga rioya etilishini nazorat qiladi.

Buyuk Britaniyada qonun hujjatlari ustidan davlat nazoratini kuchaytirish uchun bir nechta davlat organlari faoliyat olib boradi. Shu jumladan Parlament nazorati, qonun ijrosini nazorat qilishda muhim o'rin tutadi. Parlamentning turli komissiyalari, jumladan, Yuqori palata (Lords) qonunlar va normativ hujjatlarning amaliyotini tekshiradi. Shuningdek, mustaqil audit va hisob-kitob organlari mavjud. Buyuk Britaniya Milliy audit ofisi (NAO) va Komproller va Auditor-General davlat xarajatlarini va qonun ijrosini audit qiladi.

Germaniyada Federal Kengash (Bundesrat) va Parlament qonunlarning ijrosi va amaldagi huquqiy tizimni muntazam ravishda nazorat qiluvchi organlaridir. Germaniyaning mustaqil nazorat organlari mavjud. Misol uchun Germaniya Federal Audit ofisi (Bundesrechnungshof) va boshqa mustaqil organlar davlatning moliyaviy faoliyatini va qonun ijrosini nazorat qiladi. Shu o'rinda, Germaniya hukumatining hisoboti va javobgarliklar masalalari ham muhim o'rin tutadi. Germaniya hukumati va davlat idoralari tomonidan o'z faoliyati va qarorlar to'g'risida muntazam hisobotlar taqdim etilishi talab qilinadi.

Kanadada qonun hujjatlari ijrosi ustidan nazorat qilish uchun yetarlicha davlat organlariga ega. Misol uchun, parlament nazorati organlari, mustaqil nazorat organlari, Texnologiya va elektron nazorat organlari. Mustaqil nazorat organlari sifatida Kanadada milliy audit byurosi davlat xarajatlarini va qonunlarning ijrosini tekshiradi. Kanada qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash uchun axborot texnologiyalardan keng foydalanadi, davlatning onlayn hisobot tizimlari orqali qonun ijrosini kuzatish imkoniyatini yaratadi.⁵

Shu o'rinda aytishimiz mumkinki, qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash jarayonida bir qancha yutuqlarimiz mavjud. Bularga misol qilib, Elektron hujjat almashinuvi tizimi davlat organlari va tashkilotlar o'rtasida hujjatlar almashinuvi jarayonlarini raqamlashtirgan holda, qonun hujjatlari ijrosini samarali kuzatish imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu tizim bir qancha

⁵ <https://parliament.gov.uz>

afzaliklarga ega. Hujjatlar elektron shaklda ro'yxatga olinadi, bu esa ularga oson kirish imkonini beradi.⁶ Elektron hujjat almashinuvi tezroq amalga oshiriladi, bu esa boshqaruv jarayonlarini soddalashtirishga yordam beradi. Hujjatlar xavfsiz tarzda yuboriladi va oluvchilarga yetkaziladi, bu esa ularning qayta ishlanishi yoki yo'qolish ehtimolini kamaytiradi.

Elektron tizim orqali qonun hujjatlari ijrosini real vaqtda kuzatish va tahlil qilish mumkin bo'ladi. Bu, ayniqsa, ijro etilmagan yoki kechiktirilgan hujjatlar bo'yicha tezkor axborot olishni ta'minlaydi. Elektron hujjat almashinuvi tizimi boshqa davlatlar bilan hujjatlar almashishni osonlashtiradi, bu esa xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Shu tarzda, elektron hujjat almashinuvi tizimi qonun hujjatlari ijrosini samarali kuzatish va davlat boshqaruvini yanada yaxshilash imkoniyatlarini yaratadi.

Hamda qonun hujjatlari ijrosini ta'minlashdagi muammolari ham mavjud. Qonunlarni ijro etishda zarur bo'lgan infratuzilma, resurslar yoki malakali kadrlar yetishmasligi ham muammo bo'lishi mumkin. Masalan, sudlar yoki huquqni muhofaza qilish organlari kerakli texnik vositalar, malakali mutaxassislar yoki moliyaviy resurslarga yetarlicha ega bo'lmaganligi tufayli bu qonunlarni amalga oshirishni yanada murakkablashtiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, Qonun hujjatlari jamiyatni tartibga solishda, ijtimoiy adolatni ta'minlashda va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda asosiy rol o'ynaydi. Ularning samarali ijrosi davlatning huquqiy tizimining mustahkamlanishiga va fuqarolarga xizmat ko'rsatishning sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonlarni amalga oshirishda davlat organlarining, jumladan Prezident, Oliy Majlis va Vazirlar Mahkamasi faoliyatining ahamiyati katta.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. <https://ijro.uz> 2022-yil 23-iyun holatiga ko'ra kelib tushgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti hujjatlari soni.
3. <https://lex.uz>
4. "Huquqshunoslikning umumiy asoslari" (muallif: I.M.Yusupov)-Huquqshunoslikning umumiy tamoyillari va qonun hujjatlari ustidan davlat nazorati.
5. <https://kun.uz>
6. <https://parliament.gov.uz>

---

⁶"Huquqshunoslikning umumiy asoslari" (muallif: I.M.Yusupov)-Huquqshunoslikning umumiy tamoyillari va qonun hujjatlari ustidan davlat nazorati.